

NORDHYMN
Sven-Åke Selander
020115

Projektbeskrivning: Luthers psalmer i de nordiska folkens liv

Bakgrund

I världens kristenhet intar de nordiska folkkyrkorna och den tradition som växt fram i de nordiska länderna en nära nog unik ställning. På få om ens några ställen i världen har en kristendomstolkning kommit att dominera ett avgränsat och i långa stycken homogent område som det nordiska. Geografiska, politiska, kulturella, handelsstrategiska och befolkningsmässiga strukturer har bidragit till detta. Det gemensamma har förstärkts av att kristendomen varit dominerande i de nordiska länderna alltsedan medeltiden. Från att under medeltiden kulturellt och religiöst ha varit knutet till det centraleuropeiska framstod efter reformationen det nordiska som ett alltmer enhetligt område som i långa stycken utvecklades på sina egna villkor. Liturgi och kyrkosång fick under de närmaste århundradena efter reformationen en klart evangelisk - luthersk inriktning både i Danmark - Norge - Island och i Sverige - Finland, även om det lutherska beroendet var starkare i Sverige - Finland, medan det melanchtonska arvet mera betonades i Danmark - Norge. I det 21:a århundradet upplever vi nu på nytt en tätare återanknytning till det centraleuropeiska, politiskt, ekonomiskt och kulturellt, med eller utan medlemskap i EU. Det innebär samtidigt ett ökande intresse för att försöka tydliggöra det nordiska kulturarvet.¹ Till detta hör också att klarlägga det reformatoriska inslagets betydelse för kyrko- och samhällsliv.²

Till detta nordiska kulturarv hör psalm och sång. Det är naturligt framför allt i ett evangeliskt lutherskt sammanhang, där just psalmsången haft stor betydelse på olika plan, liturgiskt, didaktisk, historiskt, samhälleligt, socialt och kulturellt.

Uppmärksamheten riktas då mot de psalmer som Martin Luther själv skrev³ och hur dessa psalmer introducerats och förvaltats i den nordiska religiösa och kulturella miljön och i nordisk tradition.⁴

---

¹ *Nordiske Folkekirker i opbrud. National identitet og international nyorientering efter 1945.* Redigeret af Jens Holger Schjørring. Aarhus 2001.

² Till religionen och det europeiska perspektivet se Grace Davie, *Religion in Moderne Europa*, Oxford 2000, t.ex. s. 74; jämför Eberhard Harbsmeier i <<EUROPA DOC>> s. 237f.

³ Viktiga framställningar av Luthers psalmarbete återfinns i *Luthers Geistiliche Lieder und Kirchengesänge*. Vollständiger Neuedition in Ergänzung zu Band 35 der Weimarer Ausgabe, bearbeitet von Markus Jenny. [Archiv zur Weimarer Ausgabe der Werke Martin Luthers. Texte und Untersuchungen. Hrsg. von Gerhard Ebeling, Bernd Moeller & Heiko A. Oberman, Bd 4], Köln & Wien 1985; Patrice Veit, *Das Kirchenlied in der Reformation Martin Luthers. Eine thematische und semantische Untersuchung*. [Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte Mainz, Bd 120. Abteilung für Abendländische Religionsgeschichte], Stuttgart 1986. En översikt över den aktuella

Forskningsföremål

I detta projekt är det centrala forskningsobjektet *Luthers psalmer*. De har alltsedan reformationen spelat en central roll i kyrkoliv, i evangelisation och i kultur och samhällsliv i hela Norden. Man kan utgå från tre viktiga drag i Luthers syn på psalmens funktion:

- 1/ psalmen skulle vara ett viktigt led i att kommunicera budskapet om att evangeliet om frälsning av tro genom nåd allena är grundläggande i den kristna tron
- 2/ melodi och text skulle komplettera varandra och skapa en helhet
- 3/ psalmen skulle fungera som ett led i att bygga upp ett samhälle där andligt och världsligt kunde samverka mot ett gemensamt mål.

Forskning kring Luther och reformationsperioden har på senare år intensifierats i de olika nordiska länderna, särskilt i Finland, Sverige och Danmark.⁵ Inom Nordiska Ministerrådet har ett internordiskt forskningsprojekt om predikan i luthersk predikotradition i de nordiska folkkyrkorna nyligen avslutats.⁶ Inom *Nordisk Institut for Hymnologi*, NORDHYMN, har ett samarbete ägt rum sedan flera år kring forskning om kristen psalm och sång i Norden.⁷ Under senare år

---

forskningen kring Luther ges i Sigurjon Árni Eyjólfsson, "Luthers påskpepreædiken", *Luthers påskpredikan i Norden, Traditioner och regioner*, 2, redaktörer: Sven-Åke Selander och Christer Pahlmblad, Köpenhamn 2001:7, s. 267-286.

⁴ Sven-Åke Selander, Olaus Petri - psalmdiktare för den goda sakens skull, *Olavus Petri - den mångsidige svenske reformatorn*. Nio föredrag om Olaus Petri utgivna av Carl F Hallencreutz och Sven-Ola Lindeberg. (Skrifter utgivna av Svenska Kyrkohistoriska Föreningen, 49.), Uppsala 1994, s. 129-168; Sven Ingebrand, *Swenske songer 1536. Vår första bevarade evangeliska psalmbok*. [Uppsala Studies in Faiths and Ideologies 7.] Uppsala 1998.; Frédéric Cleve, "Påskbudskapet i finländska psalmböcker 1583-1986", *Luthersk påskpredikan i Norden*, 2, Köpenhamn 2001:7, s. 227-248.

⁵ Inom den teologihistoriska forskningen pågår ett nätverk med understöd från Norfa med fokus på systematiskt teologiska frågeställningar.

⁶ Projektet Luthersk predikotradition i nordisk evangelisk kristenhet. Forskningsprogrammet Norden och Europa. Redovisat i *Luthersk påskpredikan i Norden. Från reformation till nutid*, 1, *Traditioner och regioner*, 2, Köpenhamn 2001:7.

⁷ Konferenser har bl.a. organiserats i Sverige kring den svenske psalmdiktaren Anders Frostensons produktion och kring Taizésången, *Mot en ny sång. Två nordiska seminarier kring psalm och sång hos Anders Frostenson och i Taizétraditionen*. Lund 1998, samt i Finland kring pågående hymnologisk forskning där. Sommaren 2000 hölls en hymnologisk konferens på Färöarna. År 2002 kommer en konferens, "Jeg løfter opp til Gud min sang"- *Vekking og nasjonal identitet i salme og andeleg song i Norden på 1800-talet*" att äga rum i Norg, bl.a. kring Landstads psalmbok, i samarbete mellan NORDHYMNk Liturgisk Senter i Trondheim och Nordiska ekumeniska rådet. Seljord Folkehøgskule 30.mai - 2. juni 2002. I *Hymnologiske Meddelelser*, Tidsskrift om salmer, udgivet af Salmehistorisk selskab og Nordisk Institut for Hymnologi, Köpenhamn, presenteras forskningsresultat och rapporter från det hymnologiska och

har ett internordiskt forskningsprojekt, benämnt "*Dejlig er jorden*", bedrivits inom NORDHYMNs ram med ekonomiskt stöd från NOS-H. I detta projekt har forskare från samtliga nordiska länder deltagit. Det statistiska materialet publicerades i preliminär form i *Hymnologiske Meddelelser* 1996⁸ och i en omfattande slutrapport, *Dejlig er jorden*, i juni 2001.⁹

Projektet "*Dejlig er jorden*" har bidragit till betydligt ökad kunskap om psalmens roll och funktion *i dag*. Vi vet nu mer om vilken psalmtradition som fortfarande lever i nordiskt folkliv. Man måste dock konstatera att äldre psalmer, inte minst då psalmerna av Martin Luther, kommit i skymundan i aktuell forskning.

Förberedelser för ett forskningsprojekt om Luthers psalmer i Norden Utifrån dessa förutsättningar har NORDHYMN undersökt möjligheterna att skapa ett projekt kring utforskningen av Luthers psalmer dels vid ett seminarium i Helsingfors/ Järvenpää 1998, dels vid förberedande överläggningar i Lund den 10-12 mars 2000 och dels vid ett seminarium i Åbo den 6-8 oktober 2000. Samtliga nordiska länder var representerade med forskare i första hand från teologi och musikvetenskap. Det framgick att de lutherska psalmerna har varit av grundläggande betydelse för nordisk kultur, samhällsliv, tro och etik under olika tider.¹⁰

Problem

Det problem som föreslås bli undersökt i projektet är

*. vilken roll och funktion har Luthers psalmer haft i nordiskt kyrko- och folkliv religiöst, samhälleligt och kulturellt*¹¹

---

hymnodiska arbetet kontinuerligt, En liknande funktion fyller det finländska hymnologiska sällskapets skrift. *HYMNOS. Hymnologian ja liturgiikan vuosikirji*, Helsinki 1997ff.

⁸ *Hymnologiske Meddelelser* 2, 1996.

⁹ *Dejlig er jorden. Psalmens roll i nutida nordiskt kultur- och samhällsliv*. Studier under redaktion av Karl-Johan Hansson - Folke Bohlin - Jørgen Straarup. Åbo 2001.

¹⁰ Erkki Tuppurainen, *Lutherpsalmen i finska psalmböcker*, Per Olof Nisser, *Lutherpsalmen i den svenska psalmboken*, Einar Sigurbjörnsson, *Martin Luther som objekt för hymnologisk forskning*, Frédric Cleve, *Luther - en melopoet*, Ragnar Grøm, *Martin Luther i nordisk salmetradisjon*, Sigvald Tveit, *Lutherkoraler i nordisk tradition*, Ove Paulsen, *Martin Luther i dansk salmetradition*, Sven-Åke Selander, *Lutherspsalm i ett historiskt, didaktiskt och kulturellt perspektiv*. En dokumentation av de föredragningar som gjordes i Åbo planeras bli utgivna i *Hymnologiske Meddelelser* våren 2002.

¹¹ Bror Olsson, *Psalmboken som folkbok. En skildring av dess roll i svenskt fromhetsliv*, Lund 1942; Hilding Pleijel, "Psalmerna på folkets läppar. Psalmbokens spridning enligt bouppteckningarnas vittnesbörd", *Psalm och sång. Studier tillägnade Emil Liedgren den 21 februari 1959*, Lund 1959, s. 214-225.

Forskningsuppgifter

Uppgiften är inte att undersöka hur Luthers psalmer kom till.¹² Istället blir det viktigt att klarlägga:

- . hur de översatts och traderats i de nordiska kyrkorna
- . hur de använts i predikningarna
- . hur de citerats i olika andaktsböcker som använts i de skilda nordiska ländernas religiösa traditioner
- . vilken roll de spelat i skolornas religionsundervisning,
- . hur de använts i konfirmationsundervisning (motsvarande)
- . under vilka förutsättningar de införts i olika kyrkliga och frikyrkliga traditioner¹³
- . vilken politisk roll har psalmerna spelat som ett medel att utveckla ett enhetligt samhällssystem inte bara religiöst utan också moraliskt, etiskt och politiskt
- . hur man har sjungit dem
- . hur Luthers psalmer fungerat och representerats i ett folkligt kulturellt sammanhang: på väggbonader, i folkliga bildframställningar etc
- . hur har de använts i memoarlitteratur och skönlitteratur

Teoretiska utgångspunkter

För att kunna undersöka vilken betydelse Luthers psalmer haft i nordiskt folkliv är ett *kontextuellt angreppssätt* grundläggande.¹⁴ Det sammanhang i vilket de lutherska psalmerna kommit att fungera under mer än 450 år kan belysas i olika dimensioner: historiskt, liturgiskt, didaktiskt, musikaliskt existentiellt, kulturellt, samhällsligt, etnologiskt och etiskt. Dessa dimensioner kan ses utifrån två teoretiska perspektiv: ett *kommunikationsteoretiskt* och ett *samhälleligt-kulturellt*. För att kunna belysa detta så allsidigt som möjligt krävs ett *interdisciplinärt* angreppssätt.

---

¹² Detta har utförligt behandlats i tidigare forskning, t.ex. för Danmark - Norge i Anders Malling, *Dansk salmehistorie I-VIII*, Köbenhavn 1962-1978; för Sverige-Finland i Johan Wilhelm Beckman, *Den nya svenska psalmboken, framställd uti försök till svensk psalmhistoria*, Stockholm 1845-1872. I Island utgav historikern Páll Eggert Olason (död 1949) ett arbete om de psalmer och melodier som förekom i lutherska psalmböcker 1555-1772. Prosten Sigurjón Gudjónsson (död 1995) lämnade efter sig i manuskript ett omfattande arbete om psalmer och psalmdiktare som kompletterar Olasons arbete och därutöver undersöker de psalmböcker som utkommit 1772-1972. Einar Sigurbjörnsson publicerade 1979 en artikel om "Isländsk psalmdiktning - en historisk översikt" i *Hymnologiske Meddelelser* 1979, s. 181-192.

¹³ Den evangeliska väckelsen och senare frikyrkorörelser var inte främmande för Luthers psalmer och tog med sådana i sina sångsamlingar. Även den romersk - katolska kyrkan i Norden har tagit med psalmer i sin psalmbok som har sitt upphov inom den evangelisk-lutherska traditionen. Detta är ett viktigt uttryck för hur stark den lutherska psalmtraditionen blivit i nordisk kristenhet.

¹⁴ Om kontextuellt synsätt se t.ex. Sven-Åke Selander, "Kyrkovetenskap och kontextualitet", *Halvårsskrift för praktisk teologi*, 2, 1998, s. 3-15.

a/ kommunikationsteoretiskt

För Luther var psalmen ett viktigt medel när det gällde att sprida budskapet om tro och frälsning till människor. Man kan betrakta Luthers psalmer som "funktionell kristen brukslitteratur"¹⁵. Han tog i anspråk den nya boktryckerikonsten och det skrivna ordet i motsats till medeltidens folkliga sång som i långa stycken byggde på muntlig tradition.¹⁶ Liturgin fick ett medvetet inslag av palmsång. Detta kan dels illustreras med Luthers psaltarparafraaser, dels med hans berömda Credopsalm, som skulle hjälpa människor att fästa den kristna trostolkningen i minnet.

I den evangelisk lutherska undervisningen blev psalmen ett viktigt didaktiskt redskap för att underlätta förståelsen av de lutherska lärosatserna.¹⁷ Hit hör exempelvis Luthers katekespsalmer.¹⁸ I den enskilda andakten kom psalmerna att bli ett viktigt element som medverkade till att göra den evangelisk lutherska tros- och livstolkningen personligt existentiell.¹⁹ Till den didaktiska dimensionen hör också Luthers syn på att text och melodi skulle höra nära samman, vilket underlättade att lära texterna utantill.

Dessa led i Luthers kommunikationsteoretiska tänkande: liturgi, didaktik och personligt existentiellt har behållits i nordisk evangelisk kristenhet fram till idag. Viktiga psalmer av Luther används fortfarande. De har översatts och bearbetats för gudstjänstbruk i olika psalmförslag (inte minst viktiga är kanske psaltarparafraaser som "Vår Gud är oss en väldig borg"), citerats i predikningar och vävts in i den evangelisk lutherska religionsundervisningen i skola och kyrka och därigenom påverkat generationers tros- och livstolkningar, inte bara i de evangelisk lutherska folkkyrkorna utan också i frikyrkorna. Någon samlad forskning kring vilka konsekvenser detta kommunikationsteoretiska perspektiv fått och vilken utveckling det genomgått i nordisk kristenhet har dock inte genomförts

b/ samhälleligt kulturellt

Luthers psalmer har spelat en viktig roll i Norden i ett samhälleligt kulturellt perspektiv. Psalmen fick i reformationen inte bara en religiös funktion utan också rollen som samhällsbevarande, t.ex. i psalmer om medborgares förhållande till kung och annan överhet. Samtidigt fick psalmen en moralisk funktion, att kommunicera de etiska ideal som samhället byggde på. Psalmen blev alltså -

¹⁵ Håkan Möller, *Den wallinska psalmen*. [Bibliotheca Theologiæ Practicæ. Kyrkovetenskapliga studier 56.] Stockholm 1997, s 259f.

¹⁶ Harald Göransson. *Koralpsalmboken 1697. Studier i svensk koralhistoria*, Stockholm 1992; dens. *Koral och andlig visa i Sverige*, Stockholm 1997.

¹⁷ Harbsmaier menar att psalmerna var viktigare än predikningarna för att få ut Luthers budskap, dens. & Hans Raun Iversen, *Praktisk teologi*, Köpenhamn 19xx, s. 265.

¹⁸ Martin Luther har direkt inspirerat flera diktare att skriva visor och versar utifrån katekesen. I Island kan man exempelvis nämna Hállgrímur Péturssons visor, som förmanar till uppfostran i moral, "Heilraedavisur".

¹⁹ Nathan Söderblom, *Humor och melankoli och andra Lutherstudier*, Stockholm 1919.

modernt uttryckt - ett instrument för makten, men i sin tids perspektiv ett uttryck för att andligt och världsligt, Guds och landets lag, fungerade tillsammans mot ett gemensamt mål: världslig och andlig trygghet. Den etik som Luther förmedlade i sina Lilla och Stora katekeser samt i sina psalmer och predikosamlingar i förening med hans samhällsuppfattning där samspelet mellan andligt och världsligt i stat och kyrka betonades har gjort att hans produktion fått stor betydelse för nordisk syn på förhållandet mellan religion och samhälle, moral och etik.²⁰ Denna samhällseliga dimension kommer exempelvis fram i psalmversen: "Ja, tacke, Gud, och love dig Allt folk med dygd och fromma"²¹. Denna typ av psalmer har mindre aktualitet idag, men de är intressanta och relevanta att studera i sitt historiskt samhällseliga sammanhang. I ett kontextuellt perspektiv är det viktigt att man beaktar detta samhällseligt religiösa sammanhang utifrån sina egna förutsättningar.²²

När psalmen betraktas som "funktionell kristen brukskultur" kan ett etnologiskt angreppssätt bli värdefullt.²³ Det episka, berättande inslaget i Luthers psalmer, t.ex. när han berättar julevangeliet i psalmen "Av himlens höjd oss kommet är", tilltalade breda grupper i folklivet. Lutherpsalmen "Vår Gud är oss en väldig borg" fanns länge representerad i den folkliga kulturen, t.ex. på väggbonader, i sångböcker²⁴, som minnen från militärlivets korungudstjänster, som citat i folkklitteraturen och som inslag i nationella högtider och kriser, t.ex. i Finland under andra världskriget.²⁵

c/ interdisciplinärt

För att belysa vilken roll Lutherpsalmen spelat krävs ett interdisciplinärt perspektiv. I hymnologin handlar det särskilt om ett tvärvetenskapligt synsätt mellan teologi, litteraturvetenskap, historia och musik.

I ett historiskt perspektiv väcks frågor om vilka religiösa, kulturella och samhällseliga faktorer som har medverkat till att psalmerna förändrats över tid, men också frågor om hur psalmerna påverkat kyrko- och samhällsliv. Historisk forskning kan bidra med viktiga förklaringsfaktorer i ett tvärvetenskapligt angreppssätt. I reformationen förklaras framgången för Luthers psalmer bäst ur ett liturgiskt och samhällseligt perspektiv: psalmerna skulle vara ett medel att

²⁰ Till detta se vidare Möller 1997, s. 151ff, 170ff.

²¹ *Den svenska psalmboken 1937*:497. Psalmen fanns med redan 1536, men ströks i den svenska psalmboksrevisionen 1986.

²² Jan Arvid Hellström och Sven-Åke Selander, *Hymnologi - en forskning med framtid*, Uppsala 19xx

²³ Nils-Arvid Bringéus, *Folklig fromhet*, Stockholm 1997, t.ex. s. 121ff.

²⁴ t.ex. den mycket spridda *Eggelings sångbok för Ungdomsskolor, Läroverk och Hem. 350 en-, två- och trestämmiga, svenska, norska och danska sånger*. Femte omarbetade och tillökade Upplagan, redigerad af M.H., Lund 1898.

²⁵ Hannu Vapaavuori, "De mest uppskattade finska psalmerna", *Dejlig er jorden*, 2001, s. 234-235.

sjunga in den lutherska trostolkningen; under ortodoxin var lärosynpunkterna och psalmernas roll i samhällsperspektivet väsentliga; i lutherrenässansen på 1800-talet stod åter frälsningsbudskapet i Luthers psalmer i centrum och idag kan man förklara aktualiteten kring Luthers psalmer utifrån faktorer som epik, existentiellt och tradition.

I tidigare hymnologisk forskning har man övervägande skilt på forskning om text och forskning om musik. De senare årtiondenas utvecklingsarbete kring psalm och andlig sång har visat hur viktigt det är att text och musik ses i ett sammanhang. Forskare har därför prövat möjligheterna att forska kring relationen text - musik för att utröna i vad mån dessa betingar varandra och vad det i så fall innebär för upplevelsen av psalmen som helhet.²⁶

För litteraturvetenskaplig forskning är texten det grundläggande forskningsobjektet. Texten i psalmerna kan ses utifrån ett överordnat litterärt estetiskt perspektiv som kan kollidera med teologiskt innehållsliga krav. Den kan också ses i ett överordnat teologiskt perspektiv - då är litterärt estetiska krav underordnade. Ett annat problemområde rör hur melodi och text har relaterats till varandra i Luthers psalmer.²⁷ Har texten gått före valet av melodi eller valet av melodi bestämt utformningen av texten eller har ett samarbete ägt rum mellan textförfattare och kompositörer.

Dessa dilemmor gör sig särskilt gällande vid olika psalmboksrevisioner och reser både teologiska, litteraturvetenskapliga och musikaliska problem. I slutet av 1800-talet rörde en väsentlig del av den hymnologiska diskussionen hur man skulle ställa sig till det lutherska arvet.²⁸ Behandlingen av psalmen "Vår Gud är oss en väldig borg" i revisionsarbetet inför 1819 års psalmbok och inför 1986 års psalmbok i Sverige visar detta tydligt²⁹ liksom liknande erfarenheter från övriga nordiska länder³⁰

²⁶ Inger Selander, *Perspektiv på moderna psalmer*. [AF-stiftelsens skriftserie nr 3.], 1999, s. 43-112.

²⁷ Harald Göranson, "Den kyrkomusikaliska utvecklingen", *Gudstjänst i dag. Liturgiska utvecklingslinjer. Svenska kyrkans gudstjänst*. 1968 års kyrkohandbokskommitté. Bilaga 1. SOU 1974:67, s. 361-407; *Teologi och musik*, Helle Christiansen m.fl. [Svenskt gudstjänstliv årgång 76.] Red. Sven-Åke Selander. [Tro & Tanke, Svenska kyrkans forskningsråd, 2001:1.] Uppsala 2001.

²⁸ Arvastson 1954, t.ex. s. 47ff m.fl. ställen.

²⁹ Möller 1997, s. 58ff. En illustration till problemen är den diskussion som fördes i det svenska psalmboksarbetet kring Olov Hartmans översättning av "Vår Gud är oss en väldig borg", se *Den svenska psalmboken. Text- och musikkommentarer. Volym 3*. [SOU 1958:18.] Stockholm 1981, s. 81.

³⁰ Birgitta Sarelin, *Behålla och förnya. Den finlandssvenska psalmboksrevisionen 1975-1986*. Åbo 1998; *Forslag til ny salmebog. Betænkning afgivet af den af Kirkeministeriet 5. januar 1993 nedsatte SALMEBOGSKOMMISSION*. Bind 1. Inledning - Salmer - Bønner og tekster. [BETÆNKNING NR. 1381.] København 2000. Allan Arvastson, *Psalmboksarbetet i Sverige vid slutet av 1800-talet* [Samlingar och Studier till Svenska Kyrkans Historia 31.] Stockholm 1954, s. 187.

Projektorganisation

Genomförandet av forskningsuppgiften förutsätter att olika personer kan ansvara för olika forskningsuppgifter.³¹

Närmast ansvarig för arbetet är en projektgrupp med en forskare från vardera av de fem nordiska länderna:

Sven-Åke Selander, Lunds universitet

Karl-Johan Hansson, Åbo Akademi

Sigvald Tveit, Oslo universitet

Eberhard Harbsmeier, Aarhus universitet/Præstehøjskolen och Folkekirken
Pedagogiske Institut, Løgumkloster

Einar Sigurbjörnsson, universitetet i Reykjavik

Vagner Lund, Köpenhamns universitet, sekreterare

I projektgruppen finns kompetens för forskning på projektets olika områden: om psalmernas didaktik samt frågor om samhälle och psalm (Sven-Åke Selander, professor i kyrko- och samfundsvetenskap, Lunds universitet³²), om textbearbetning och koralforskning (Karl-Johan Hansson, professor i praktisk teologi, Åbo akademi³³), om luthersk koraltradition i olika fromhetsmiljöer (Sigvald Tveit, 1. amanuensis, adj. professor i komposition, Oslo universitet³⁴), om psalmerna i ett kontinentalt, nordiskt och lutherskt perspektiv (Eberhard Harbsmeier, professor i praktisk teologi, Aarhus universitet samt rektor vid Præstehøjskolen och vid Folkekirken Pædagogiske Institut i Løgumkloster³⁵),

³¹ Sommaren 1998 organiserade NORDHYMN med ekonomiskt stöd från Norfa ett forskningssymposium för hymnologisk forskning i Köpenhamn. Erfarenheterna från forskningssymposiet visade bl.a. att det finns en forskningspotential bland forskare i hymnologi som kan samordna och utveckla forskning kring en gemensam uppgift. Vidare har NORDHYMN:s verksamhet samt projektet "*Dejlig er jorden*" medverkat till att skapa intensifierade kontakter mellan hymnologiforskare i de nordiska länderna.

³² Sven-Åke Selander, *Om psalmer och visor 1937-1986*, Lund 1995; dens. "Kyrkovisor i ett sekulariserat samhälle", *Dejlig er jorden 2001*, s. 337-355; dens. i Hellström - Selander 19xx m.fl. texter.

³³ Karl-Johan Hansson, *Koralpsalmboken 1697. En undersökning av dess tillkomst och musikaliska innehåll*. [Acta musica. Källskrifter utg. av Musikvetenskapliga institutionen vid Åbo Akademi IV.] Åbo 1967; dens. *En levande församlingssång. 1968 års svenska koralrevision i Finland - idé och verklighet*. Vasa 1985; dens. *Palmcrons sångpsaltare. En svensk 1600-talshandskrift, dess ursprung, innehåll och plats i spänningsfältet mellan reformert och luthersk tradition*. [Diss.] Åbo 1992.

³⁴ Sigvald Tveit, *Hymnody and Identity*. Foredrag ved "International Society for the Study of European Ideas". Universitetet i Bergen. 17.08.00. *The Hymn*, 10/2000 m.fl. texter.

³⁵ Eberhard Harbsmeier, " 'Mere musik!' Teologiske overvejelser om forholdet mellem liturgi, pædagogik og æstetik", Carsten Bach-Nielsen, Troels Nørager og Peter Thyssen, *Ordet og livet*. Festskrift til Christian Thodberg, Århus 1999, s. 228-244; dens. i Eberhard Harbsmeier & Hans Raun Iversen, *Praktisk teologi*, 1995, s. 261f, 290f.

psalm en i ett systematiskt kontextuellt perspektiv (Einar Sigurbjörnsson, professor i systematisk teologi, universitetet i Reykjavik³⁶). Universitetslektor, docent Stephan Borgehammar, som är har forskat kring medeltida liturgi, bl.a. om medeltida hymner, en viktig bakgrund till Luthers psalmer, tillträder den 1 juli 2002 tjänsten som ämnesansvarig för forskarämnet kyrkovetenskap i Lund och kommer då att vara representerad i projektgruppen tillsammans med Selander.

Projektgruppen knyter ytterligare forskare till sig som kan förutsättas bearbeta problemområdet i enlighet med forskningsprogrammets intentioner. Bland sådana forskare kan nämnas:

i Danmark: vid Köpenhamns universitet PhD, externe lektorn, sekreteraren i den danska psalmbokskommitten Peter Balslev-Clausen, med rik erfarenhet av psalmeditioner. Vid Aarhus universitet Peter Thyssen vid institutet för kyrkokunskap (Avdelningen för praktisk teologi).³⁷ Vid Grönlands universitet i Nuuk (Godthåb) Sven Rune Havsteen³⁸ och på Færøerne samt vid Aarhus universitet Jákup Reinert Hansen³⁹.

i Finland: docent Jyrki Knuutila, Helsingfors teologiska fakultet⁴⁰, professor Reijo Pajamo och professor Erkki Tuppurainen vid Sibeliusakademien i Helsingfors respektive Kuopio, prof. em. Fredric Cleve⁴¹, TD Birgitta Sarelin⁴², TD Bernice Sundkvist⁴³ samt doktorander kring hymnologiska problem vid Åbo akademi. Suvi-Päivi Koski, som i sin avhandling behandlat Freylinghausens *Geist-Reiches Gesang-Buch*.⁴⁴

i Island: professor Pétur Pétursson vid Teologiska fakulteten i Reykjavik, som arbetar med psalm i folklig tradition⁴⁵, vidare Skúli Sigúrdur Olafsson och Kristján Valur Ingólfsson. Bl.a. pågår ett projekt kring Luthers psalmer under

³⁶ Einar Sigurbjörnsson leder redan ett projekt om Luthers psalmer i Island.

³⁷ Om dansk hymnologisk forskning idag se Jørgen Kjærgaard, "Dansk hymnologi ved årtusindskiftet", *Hymnologiske Meddelelser 2001:1*, s. 51-56.

³⁸ Se även Karen Langgård, "Påskesalmen i den grønlandske salmetradition", *Luthersk påskpredikan i Norden*, 2, 2001:7, s. 249-264.

³⁹ Jákup Reinert Hansen, "Færøsk salmedigtning", *Hymnologiske Meddelelser 2001:1*, s 3-26.

⁴⁰ predikoprojektet

⁴¹ Cleve 2000, 2001 m.fl. texter. Cleve har medverkat i det svensk-finska psalmboksarbetet.

⁴² Sarelin 1998, Sarelin har medverkat i det svensk-finska psalmboksarbetet.

⁴³ Bernice Sundkvist har i sin avhandling, *Det sakramentala draget i Luthers förkunnelse*, Åbo 2001, arbetat med systematiskt teologiska problem med relevans för detta projekt och ägnade sin lectio vid disputationen i december 2001 åt lutherspsalmerna.

⁴⁴ Om hymnologisk forskning i Finland se Karl-Johan Hansson, "Det hymnologiska forskningsläget i Finland", i *Hymnologiske Meddelelser 2001:1*, s 59-68.

⁴⁵ Pétur Pétursson, "Psalmer, böner och religiös socialisation", *Dejlig er jorden*, 2001, s. 29-88.

ledning av Einar Sigurbjörnsson, som ett bredare nordiskt forskningsprojekt kan anknyta till. Litteraturvetare och teologer arbetar med en kritisk utgåva av psalmdiktaren Hallgrímur Péturssons (död 1614) diktning.⁴⁶ Kari Bjarnason leder på uppdrag av Sällskapet Collegium Musicum en omfattande katalogisering av psalmer i dessa manuskript. Både text och hänvisningar till melodier registreras.⁴⁷

i Norge: i Oslo doktorand Thröstur Eiriksson, som är expert på psalm- och koralspidningen i de nordiska länderna, i Bergen Ragnar Grøm⁴⁸, som behandlat Luther som psalmförfattare samt Stig Wernö Holter, Bergen. I Trondheim Iréne Bergheim inom musikvetenskap. Vid Liturgisk Senter följer man utvecklingen i psalmproduktionen genom seminarier och konferenser.⁴⁹

i Sverige: docent Inger Selander, som bl.a. bearbetar psalmer i ett interartiellt perspektiv⁵⁰, professorn i musikvetenskap Folke Bohlin, som själv arbetat bl.a. med reformatoriskt material⁵¹, FD, teol. kand. Anders Dillmar, expert på Haeffnertraditionen och musikteoretiska frågeställningar⁵², ToFD Håkan Möller, som representerar både ecklesiologisk och litteraturvetenskaplig kompetens⁵³. Därtill kommer den verksamhet som koralseminariet och koralregistranten under professor Folke Bohlins ledning bedriver vid Lunds universitet och som kan ge viktiga bidrag och material för projektet. Inom forskarämnet kyrkovetenskap i Lund bearbetas hymnologiska problem.⁵⁴ Vid Stockholms Teologiska Högskola arbetar som rektor FD Valborg Lindgärde, som disputerat i Lund inom ämnet litteraturvetenskap på en avhandling om den pietistiska och herrnhutiska sången.⁵⁵

⁴⁶ Första bandet utkom 2000.

⁴⁷ I Nationalbiblioteket i Reykjavik finns en mängd manuskript från 1300-1800-talet och där psalmer intar en stor plats.

⁴⁸ Grøm 2000.

⁴⁹ Om norsk hymnologisk forskning se Sigvald Tveit, "Forskn. og utviklingsarb. innen hymn. i Norge i dag", i *Hymnologiske Meddelelser* 2001:1, s. 77-82.

⁵⁰ Inger Selander 1999; dens. *O hur saligt att få vandra. Motiv och symboler i den frikyrkliga sången*, Stockholm 1980; *Folkrörelsesång*, Malmö 1996.

⁵¹ Folke Bohlin, *Studier i den svenska reformationstidens psalmsång*. Licentiatavhandling i musikforskning vt 1965. Uppsala universitet [otryckt].

⁵² Anders Dillmar, "Dödshugget mot vår nationella tonkonst". *Haeffnertidens koralreform i historisk, etnohymnologisk och musikteologisk belysning*. Lund 2001.

⁵³ Möller 1997 m.fl.

⁵⁴ t.ex. doktorand Anna J. Evertsson, Dejlig er jorden-projektet m.fl. texter; Per Olof Nisser, f. huvudsekreterare i den svenska psalmbokskommittén, nu doktorand i kyrkovetenskap i Lund.

⁵⁵ Valborg Lindgärde, *Jesu Christi Pijnos Historia Rijmwijs Betrachtad. Svenska passionsdikter under 1600- och 1700-talet*. [Litteratur Teater Film, Nya serien 12.] [Diss.] Lund 1996. Om svensk hymnologisk forskning idag se vidare Sven-Åke Selander, "Hymnologisk forskning i Sverige", *Hymnologiske Meddelelser* 2001:1, s. 89-94.

Möjligheterna att samverka med kontinental, särskilt tysk, och annan internationell forskning på området skall beaktas. Flera av medlemmarna i projektgruppen liksom andra engagerade är medlemmar i den internationella forskningsorganisationen *I.A.H.* (Internationale Arbeitsgemeinschaft für Hymnologie) som har representanter både för europeisk och amerikansk hymnologisk forskning bland sina medlemmar, något som ger goda kontakter med internationell forskning på området.

I projektet kommer möjligheterna till IT-kommunikation att intensifieras och utnyttjas främst för utbyte av forskningsinformation och intern kommunikation inom projektet. Sådan kommunikation finns redan etablerad inom den grupp som deltagit i de förberedande planeringsseminarierna.

Planering

2003

VT

januari Sammanträde med projektgruppen. Innehållsliga tematiseringar fastställs. Ytterligare forskare kontaktas. Internationella kontakter etableras.

mars Startkonferens. Frågor om syfte, problem, material, metod, genomförande av forskningen och redovisningen av densamma behandlas. Medverkan av forskare utanför det nordiska området.

HT

augusti Sammanträde projektgrupp. Uppföljning av pågående forskning. Planeringsdiskussion.

oktober Luther och lutherskt i ett hymnologiskt perspektiv - hymnologiseminarium med internationella experter. Redovisning av pågående forskning.

2004

VT

januari Projektgruppen sammanträder. Uppföljning av samverkan inom projektet.

mars. Seminarier i temagrupper, organiserade utifrån forskningens metod och innehåll.

HT

augusti Projektgruppen sammanträder. Uppföljning av marsseminariet. Planering av redovisning och slutkonferens.

oktober Ländervisa seminarier enligt särskild plan

2005

VT

januari Projektgruppen sammanträder. Redovisning av de ländervisa seminarierna. Fortsatt planering av redovisning och slutkonferens.

mars Preliminär redovisning av de olika projekten. Förberedelser för slutkonferensen.

HT

augusti Projektgruppen sammanträder. Granskning av material inför slutkonferensen.
september Slutkonferens
december Rapportering (projektgruppen)

Ekonomi

Forskarna inom projektet förutsätts genomföra forskningen inom sin tjänst/motsvarande.

Medel söks för projektsammanträden, seminarier och internationella kontakter, omkostnader för arkivstudier, datorbearbetning etc enligt särskild specifikation.

Arbetet efter projektperiodens slut

Erfarenheter, bl.a. från det tidigare nämnda projektet, finansierat av Nordiska Ministerrådet kring predikan i evangelisk luthersk tradition, har tydligt visat att ett projekt med deltagare från olika länder och discipliner skapar en forskarmiljö, som fördjupar forskningssamarbetet och leder till nya samverkansformer. Det kan förväntas att ett projekt kring Luthers psalmer på liknande sätt kan leda till att kontakterna stärks och förutsättningarna för fortsatt hymnologisk fördjupas och vidareutvecklas.